

Dwa tysiące lat chrześcijaństwa

Pprzed pięćdziesięciu laty zakończył obrady II Sobór Watykański, ostatnie takie zgromadzenie w dotychczasowej, dwutysiącletniej historii chrześcijaństwa, jedyne w całym XX w. Najkrócej dorobek soboru ocenia się jako otwarcie się Kościoła na świat. Obecny papież Franciszek ujmuje to tak: „Ojcowie zgromadzeni na soborze czuli potrzebę, silną jak prawdziwy powiew Ducha Świętego, mówienia o Bogu do ludzi ich czasów w sposób bardziej zrozumiały. Po rozbiciu murów, które przez zbyt długi czas trzymały Kościół w zamknięciu, jak w uprzywilejowanej cytadeli, nadszedł czas na głoszenie ewangelii w nowy sposób”.

Zgoda; jak to się jednak stało, że Kościół znalazł się w tej oblężonej cytadeli?

Soborowa rocznica jest dobrą okazją, by opowiedzieć dzieje chrześcijaństwa – przede wszystkim dominującej (nie tylko z polskiego punktu widzenia) tradycji katolickiej. Skupiliśmy się na ziemskiej historii Kościoła rzymskiego; sprawy dogmatyczne i teologiczne poruszamy o tyle, o ile ich rozumienie jest potrzebne dla pojęcia dziejów doczesnych.

Jak zatem narodziło się chrześcijaństwo – religia Dobrej Nowiny, jak kształtował się Kościół instytucjonalny, jak powstał europejski krąg cywilizacyjny (*Christianitas*), w jakich okolicznościach rozchodziły się (a potem zwalczały) tradycje chrześcijańskie, jak wyglądała chrystianizacja świata, jakie były stosunki Kościoła z tym światem, jakie skutki przyniosło zderzenie katolicyzmu z nowoczesnością? Poznajmy jasne i ciemne strony ziemskiej misji Kościoła. Czekają nas niejedno zaskoczenie.

Religia okazuje się niezwykle ważnym elementem współczesnego świata. Nie zanika, jak przewidywali zwolennicy teorii sekularyzacji, lecz coraz silniej zaznacza swoją obecność. W połowie XXI w. chrześcijaństwo wciąż będzie największą religią globu; według analiz i symulacji Pew Research Center, renomowanej amerykańskiej firmy socjologicznej, w 2050 r. chrześcijanie będą stanowili 31,4 proc. światowej populacji (muzułmanie 29,7 proc.), a katolicy pozostaną za cztery dekady największą konfesją chrześcijańską. Także więc dla obrazu świata ważne będzie, do jakiej tradycji będą się oni odwoływali – w tym, jakie będą dalsze losy reform soborowych Vaticanum II.

Udało nam się zaprosić do współpracy autorów w różnym stopniu uczestniczących (lub nie) w życiu chrześcijan i Kościoła katolickiego, mających więc odmienne stosunki do instytucji wiary. Uważni czytelnicy zauważą różne rozłożenie akcentów w poszczególnych artykułach. Dzięki temu otrzymaliśmy obraz bogatszy w kolory i o większej głębi. I przekonaliśmy się, jak w sumie mało wiemy o historii Kościoła. W kraju, w którego historii i współczesności chrześcijaństwo odgrywa ogromną rolę, taka niewiedza jest (chyba) grzechem.

Zapraszamy do ekumenicznej lektury,

Jerzy Baczyński
Redaktor naczelny POLITYKI

Leszek Będkowski
Redaktor POMOCNIKÓW HISTORYCZNYCH

Spis treści

Prolog

Wiatr odnowy

12

Z dziejów chrześcijaństwa i Kościoła katolickiego

Na początku był Jezus
Chrześcijaństwo pierwszych wieków
Religia cesarzy
Nauki Ojców Kościoła
Wielka schizma wschodnia
Respublica Christiana
Czym jest Kościół
Kim jest papież
Sobory – podręczny przewodnik
Schody do nieba
Zakonny tęcznik
Rycerze krucjat
Inkwizycja w starciu z herezją
Ameryka i konkwista
Beżenny kapłan
Freski i obrazy
Nieustanna reforma
Reforma przeciw reformie
Świeckie władztwo papieża
Twarze długiego pontyfikatu

18
25
31
35
42
45
50
56
63
68
78
87
94
99
102
107
112
117
124
129

Kościół wobec świata

Wiara i wiedza
W zderzeniu z nowoczesnością
Niepodobne do Chrystusa?
Od nieprzyjaciela do brata
Kaplice i łoże
Krzyż i swastyka
Kościół Franciszka naszych czasów
Wśród wierzących inaczej
Na trzecie tysiąclecie

136
142
148
154
159
163
166
171
176

Suplement

Kalendarium historii Kościoła w Polsce

181

Detale

Podręczne kalendarium
Podręczny słowniczek
pojęć teologicznych
Ojcowie soborowi
Tron i tiara
Mapa:
Cesarstwo Rzymskie i podróże św. Pawła
Symbolika chrześcijańska
Chrystogram
Święci doktorzy Kościoła
Herezje w ramach
i na obrzeżach wczesnego chrześcijaństwa
Męczennicy: siewcy chrześcijan
Ku boskiej (i ludzkiej) chwale
Urząd Nauczycielski Kościoła
Kurie
Liturgia rzymskokatolicka
Hierarchia kościelna
Niewola awiniońska
i wielka schizma zachodnia
Relikwie
Żywy świętych
Pątnicy i pielgrzymi
Wojna i Pokój Boży
Hiszpańska wersja inkwizycji
Najwspanialszy portret papieża
Mecenat z błogosławieństwem
Plan Watykanu
Mapa Państwa Kościelnego
Finanse Watykanu
Kapłańskie i macierzyńskie
Kult maryjny
Podejrzana teologia wyzwolenia
Integryzm posoborowy
Ekumenizm w wersji na Polskę
Z krzyżem i bez krzyża
Apostolstwo świeckich
Wiek XXI: zemsta Boga?

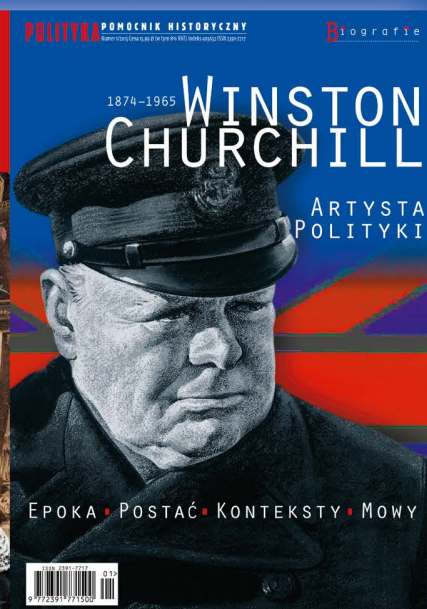
6
8
14
17
25
28
32
39
40
46
48
51
52
55
58
60
71
76
90
92
97
109
122
125
127
128
150
153
168
170
173
174
177
178

REKLAMA

HISTORIA Z
POLITYKĄ

Poznaj dzieje
Wielkiej Brytanii

Pomocniki Historyczne POLITYKI do nabycia na
www.sklep.polityka.pl

Autorzy

Ks. Stanisław Adamiak – dr, duchowny diecezji toruńskiej, pracownik Zakładu Historii Starożytnej Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego.

Tadeusz Bartoś – dr hab., filozof, prof. Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku, autor książek, m.in. „Wolność równość katolicyzm”, „Metafizyczny pejzaż”, „Koniec prawdy absolutnej”, „Jan Paweł II. Analiza krytyczna”.

Tadeusz Cegielski – prof. dr hab., pracownik Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, współautor książki „Rozbiory Polski 1772–1793–1795”, programów i podręczników szkolnych w zakresie historii oraz licznych prac poświęconych masonerii, kurator i współautor głośnej wystawy „Masoneria. Pro publico bono” (2014/15) w Muzeum Narodowym w Warszawie.

Marek Derwich – dr hab., historyk, prof. na Uniwersytecie Wrocławskim, kierownik Pracowni Badań nad Dziejami Zakonów i Kongregacji Kościelnych, zajmuje się historią Kościoła i kultury, autor m.in. syntezy dziejów zakonów w Polsce („Klasztory i mnisi”) oraz pomysłodawca i redaktor naukowy 6-tomowej historii Polski („Polska. Dzieje cywilizacji i narodu”).

Sebastian Duda – dr, filozof, teolog, historyk, publicysta, wykładowca na Studiach Gender w Instytucie Badań Literackich PAN, redaktor kwartalnika „Więź”.

Łukasz Jasina – dr, historyk i publicysta, szef działu wschodniego „Kultury Liberalnej”, pracownik Muzeum Historii Polski.

Jerzy Kłoczowski – prof. dr hab., historyk, emerytowany wykładowca Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, zajmujący się dziejami chrześcijaństwa w Europie Środkowo-Wschodniej, były przewodniczący Polskiej Komisji Historii Porównawczej Kościołów w Komitecie Nauk Historycznych PAN, autor książek m.in. „Dzieje polskiego chrześcijaństwa”, „Od pustelni do wspólnoty”, „Chrześcijaństwo i historia”.

Paweł Kras – dr hab., prof. w Instytucie Historii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i Instytucie Historii PAN, wiceprzewodniczący Polskiej Grupy Międzynarodowej Komisji Historii i Studiów nad Chrześcijaństwem przy PAU, autor książek, m.in. „Husyci w piętnastowiecznej Polsce” i „Ad abolendam diversarum pravitatem. System inkwizycyjny w średniowiecznej Europie”.

Marcin Makowski – dziennikarz, z wykształcenia historyk i filozof, doktorant Polskiej Akademii Nauk.

Tomasz Mincer – redaktor naczelny internetowego „Miesięcznika Ewangelickiego”, w latach 2010–13 z-ca radcy świeckiego konsystorza Kościoła ewangelicko-reformowanego w RP.

Jacek Moskwa – dziennikarz, w latach 1990–2005 korespondent polskich mediów w Rzymie i Watykanie, autor książek o Janie Pawle II, w tym czterotomowej „Drogi Karola Wojtyły”.

Bartosz Nowacki – archeolog i popularyzator nauki, stały współpracownik „Wiedzy i Życia”.

Zbigniew Nosowski – dr, socjolog i teolog, publicysta, redaktor naczelny kwartalnika „Więź”, autor książek m.in. „Parami do nieba. Małżeńska droga świętości”, „Polski rachunek sumienia z Jana

Pawła II”, „Krytyczna wierność. Jakiego katolicyzmu Polacy potrzebują”. Dwukrotnie był audytorem synodu biskupów (2001 i 2005), a w latach 2002–08 konsulatorem Papieskiej Rady ds. Świeckich.

Stanisław Obirek – dr hab., teolog, historyk, antropolog kultury, prof. w Ośrodku Studiów Amerykańskich Uniwersytetu Warszawskiego, zaangażowany w dialog z innymi religiami, autor książek, m.in. „Co nas łączy? Dialog z niewierzącymi”, „Umysł wyzwolony. W poszukiwaniu dojrzałego katolicyzmu”, „Polak katolik?”.

Przemysław Pazik – historyk, pracownik Kolegium Europejskiego w Natolinie i doktorant w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego, zajmuje się historią partii i doktryn politycznych inspirowanych nauką Kościoła.

Zdzisław Pentek – prof. dr hab., pracownik Instytutu Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, jego zainteresowania badawcze koncentrują się wokół dziejów Cesarstwa Bizantyjskiego.

Maciej Ptaszyński – dr, pracownik Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, zajmuje się dziejami reformacji w Rzeczy i w Rzeczypospolitej, historią społeczną XVI i XVII w. oraz teorią polityczną epoki nowożytnej.

Zuzanna Radzik – teolożka, doktorantka w PAN, interesuje ją dialog chrześcijańsko-żydowski i katolicki feminizm, autorka książki „Kościół kobiet”, stale współpracuje z „Tygodnikiem Powszechnym”.

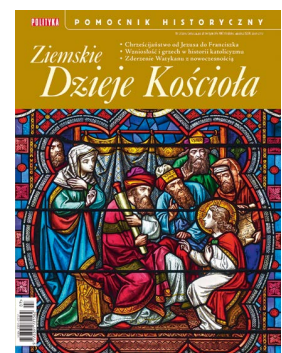
Krzysztof Skwirczyński – dr hab., adiunkt w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego, jego zainteresowania badawcze koncentrują się wokół historii społecznej średniowiecza, historii średniowiecznego Kościoła oraz seksualności wieków średnich, zastępca redaktora naczelnego „Przeglądu Historycznego”.

Jerzy Strzelczyk – prof. dr hab., historyk mediewista, emerytowany wykładowca Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, autor książek m.in. „Apostołowie Europy”, „Naukowe pokłosie milenium śmierci św. Wojciecha”, „Chryścianizacja Irlandii”.

Ewa Wipszycka – prof. dr hab., historyk starożytności, w tym początków chrześcijaństwa, emerytowany wykładowca Uniwersytetu Warszawskiego, autorka książek m.in. „Kościół w świecie późnego antyku”, „Mnisi i wspólnoty monastyczne w Egipcie, wieki IV–VIII”.

Oraz dziennikarze POLITYKI: **Artur Domosławski**, **Agnieszka Krzemińska**, **Marek Sobczak**, **Adam Szostkiewicz**, **Jolanta Zarembina**

Na okładce:
Fragment witraża ze średniowiecznej katedry Błogosławionej Dziewicy Marii w Lincoln, Anglia (obecnie anglikańskiej)

„Chrystus w grobie”, Hans Holbein młodszy, 1521–22 r. We wszystkich tradycjach chrześcijańskich wydarzenia męki, śmierci i zmartwychwstania Jezusa stanowią istotę wiary.

Podręczne kalendarium

Najważniejsze daty w historii chrześcijaństwa i Kościoła katolickiego

Pomiędzy 7 a 4 p.n.e. – Narodziny Jezusa.

Ok. 30 – Ukrzyżowanie Jezusa.

Ok. 33 – Ukamienowanie św. Szczepana; jest on uznawany przez Kościół za pierwszego męczennika za wiarę.

64 – Wielki pożar Rzymu, prześladowanie chrześcijan za cesarza Nerona; początek tworzenia się wspólnot chrześcijańskich, modlitwy sprawowane w katakumbach.

66–67 – Powstanie żydowskie przeciwko Rzymianom; zdobycie Jerozolimy przez Tytusa i zniszczenie Świątyni Jerozolimskiej (70 r.); deportacje Żydów i chrześcijan przyczyniają się do rozprzestrzeniania nowej wiary na terenie Imperium Romanum.

67 – Śmierć apostołów św. Piotra i św. Pawła.

Ok. 70–90 – Okres spisania czterech Ewangelii; pierwsza jest autorstwa św. Marka, czwarta – św. Jana; św. Mateusz i św. Łukasz znali już Ewangelię św. Marka; ostatnia chronologicznie została spisana Apokalipsa.

313 – Konstantyn i Licyniusz ogłaszają edykt mediolański, w którym stawiają chrześcijaństwo na równi z innymi religiami.

325 – Sobór nicejski, sformułowanie wyznania wiary i ustalenie daty Świąt Wielkanocnych.

391 – Na mocy decyzji Teodozjusza chrześcijaństwo zostaje podniesione do rangi religii państwowej (choć tradycja przypisuje to Konstantynowi). Zakaz sprawowania kultów pogańskich.

406 – Ukończenie tłumaczenia Biblii na język łaciński przez św. Hieronima (tzw. Wulgata).

432 – Św. Patryk wyświęcony na biskupa rozpoczyna misję ewangelizacyjną w Irlandii.

476 – Upadek cesarstwa zachodniorzymskiego, na jego gruzach powstaje wiele królestw germańskich oraz Kościołów lokalnych; w dłuższej perspektywie pogłębi to różnicowanie się wschodniej (greckiej) i zachodniej (łacińskiej) tradycji chrześcijańskiej.

496 – Król Franków Chlodwig przyjmuje chrzest w katedrze Reims z rąk św. Remigiusza; według tradycji wraz z nim na chrześcijaństwo przeszło 3 tys. Franków.

511 – Chlodwig podporządkowuje sobie Kościół na synodzie biskupów w Orleanie; wprowadzenie zasady inwestytury, tj. nadawania biskupstw przez króla.

529 – Św. Benedykt zakłada opactwo na górze Monte Cassino, gdzie pisze regułę zakonną; początek intelektualnego prymatu mnichów w chrześcijaństwie.

596 – Papież św. Grzegorz Wielki wysłał benedyktynów z misją ewangelizacyjną do Anglosasów.

711 – Początek muzułmańskiego podboju Hiszpanii, upadek ariańskiego państwa Wizygotów.

732 – Bitwa pod Poitiers, Karol Młot powstrzymuje pochód Arabów na Półwyspie Iberyjskim.

756 – Założenie Państwa Kościelnego (łac. Patrimonium Sancti Petri); siedziba Stolicy Apostolskiej z papieżami jako świeckimi monarchami.

800 – Papież Leon III „z woli Boga” koronuje w Rzymie Karola Wielkiego na cesarza. Sprzeciw Bizancjum.

844 – Król Franków Lotar I ustala, że do wyboru papieża przystępuje się po uzyskaniu zgody na kandydata od cesarza, a sam wybór musi być przeprowadzony w obecności jego wysłanników.

863 – Św. Cyryl i Metody rozpoczynają misję chrystianizacyjną w Państwie Wielkomorawskim i na Rusi Kijowskiej; są nazywani ewangelizatorami Słowian i Bułgarów.

962 – Otton I Wielki zostaje koronowany przez papieża Jana XII na cesarza rzymskiego. Nieudana próba pojednania z Cesarstwem Bizantyjskim.

966 – Chrzest księcia Polan Mieszka (patrz kalendarium historii Kościoła w Polsce, art. s. 180).

988 – Chrzest Rusi Kijowskiej.

1054 – Wielka schizma wschodnia, podział Kościoła na rzymsko-katolicki i prawosławny.

1077 – Spór o inwestyturę (nadawanie godności kościelnych) pomiędzy papieżem Grzegorzem VII a cesarzem Henrykiem IV; ukończenie się cesarza przed papieżem w Canossie.

1096 – Pierwsza wyprawa krzyżowa zwołana przez papieża Urbana II na synodzie w Clermont.

1099 – Zdobycie Jerozolimy przez krzyżowców, ustanowienie Królestwa Jerozolimskiego.

1141 – Początki działalności mistyczki i wizjonerki św. Hildegardy z Bingen; domaganie się m.in. zwiększenia roli kobiet w Kościele i krytyka rozwiązań kleru.

1204–61 – Opanowanie Bizancjum przez krzyżowców podczas IV krucjaty; ustanowienie Cesarstwa Łacińskiego.

1209 – Św. Franciszek z Asyżu uzyskuje zatwierdzenie swojej reguły zakonnej przez papieża Innocentego III.

1215 – Papież Innocenty III ustanawia dogmat o transsubstancji, tj. przeistoczeniu chleba i wina w ciało i krew Chrystusa.

1231 – Ustanowienie przez papieża Grzegorza IX świętej inkwizycji do zwalczania herezji.

1252 – Św. Tomasz z Akwinu – doktor Kościoła – rozpoczyna wykłady w Paryżu; jeden z twórców filozofii scholastycznej i najwybitniejszych myślicieli w historii chrześcijaństwa.

1309–77 – W wyniku chaosu panującego w Rzymie Awinion zostaje siedzibą francuskojęzycznych papieży; okres tzw. niewoli awiniońskiej od papieża Klemensa V do Grzegorza XI.

1378–1417 – Wielka schizma zachodnia – wobec braku jedno-myślności kardynałów i walk frakcji politycznych równocześnie rządzą dwóch, a potem trzech papieży.

1414–18 – Sobór w Konstancji; zwołany przez antypapieża Jana i zatwierdzony przez papieża Grzegorza XII w celu zażegnania wielkiej schizmy zachodniej; osądzenie o herezję i spalenie Jana Husa; wystąpienie Jana Włodkowica w obronie Polski przed oskarżeniami o sojusz zawarty z poganami przeciwko Krzyżakom.

1444 – Bitwa pod Warną, śmierć polsko-węgierskiego króla Władysława Warneńczyka i zwycięstwo Imperium Osmańskiego; fiasko papieskich planów wyparcia Turków z Europy.

1453 – Zdobycie Konstantynopola przez wojska osmańskie, kres Bizancjum. Jedna z dat uważanych za schyłek średniowiecza.

1491 – Początki misji katolickich w głębi Afryki zainicjowanych przez Portugalczyków.

1492 – Krzysztof Kolumb dociera do wybrzeży Ameryki; początek chrystianizacji Nowego Świata.

1511 – Ustanowienia biskupstwa w San Domingo na Hispanioli (obecne Haiti).

1517 – Augustinianin Marcin Luter przybija do drzwi kościoła w Wittenberdze 95 tez przeciwko płatnym odpustom; początek reformacji i rozłamu w Kościele katolickim.

1534 – Wobec niezgody papieża na udzielenie mu rozvodu król Anglii Henryk VIII zrywa kontakty ze Stolicą Apostolską i na mocy aktu supremacji ogłasza siebie „jedyną i najważniejszą głową na Ziemi Kościoła anglikańskiego”.

1534 – Założenie zakonu jezuitów przez Ignacego Loyolę; zakon odznaczył się m.in. gorliwością misyjną oraz dbałością o szkolnictwo.

1536 – Jan Kalwin publikuje dzieło „Institutio religionis christianaе”, systematyzujące teologię protestancką; początek kalwinizmu.

1545–63 – Sobór trydencki, początek odnowy i kontrreformacji w Kościele katolickim. Skodyfikowanie obowiązującej od 1969 r. formy odprawiania liturgii (łac. Forma extraordinaria).

1549 – Jezuita św. Franciszek Ksawery rozpoczyna misje chrystianizacyjne w Japonii.

1618–48 – Motywowana religijnie i politycznie tzw. wojna trzydziestoletnia, toczona pomiędzy protestanckim Świętym Cesarstwem Rzymskim i jego sojusznikami a katolicką dynastią Habsburgów.

1655 – Obrona najważniejszego sanktuarium Polaków – Jasnej Góry – przed najazdem protestanckich Szwedów. Symboliczny punkt zwrotny tzw. potopu szwedzkiego.

1683 – Król Jan III Sobieski zwycięża wojska osmańskiego wezyra Kara Mustafy w bitwie pod Wiedniem; odparcie muzułmańskiej ofensywy na Europę.

1789 – Wybuch rewolucji francuskiej. Represjonowanie Kościoła katolickiego, czasowe ustanowienie Kultu Rozumu.

1869–70 – Sobór Watykański I, pierwszy po 300 latach sobór powszechny Kościoła; ustanowienie m.in. dogmatu o nieomyślności papieża oraz uznanie, że nie istnieje sprzeczność między wiarą a rozumem.

1870 – W wyniku zjednoczenia Włoch i zajęcia Rzymu likwidacji ulega Państwo Kościelne.

1891 – Encyklika papieża Leona XIII „Rerum novarum”; otwarcie się Kościoła na kwestie społeczne i odpowiedź na rosnącą popularność ruchów socjalistycznych.

1929 – Utworzenie autonomicznego Państwa Watykańskiego na terenie Rzymu, będącego siedzibą najwyższych władz kościelnych oraz papieża.

1947 – Zwoje znad Morza Martwego odnalezione nieopodal Qumran w Egipcie; możliwość wglądu w duchowość i zwyczaje wspólnot przedchrześcijańskich.

1962–65 – Sobór Watykański II, zwołany przez papieża Jana XXIII, a zakończony przez Pawła VI; wprowadził do Kościoła tzw. aggiornamento, czyli otwarcie na współczesność i świat zewnętrzny; do głównych tematów soboru należały ekumenizm, rola świeckich oraz reforma liturgii.

1978 – Początek pontyfikatu papieża Jana Pawła II, przełomowe-go w historii XX w. zarówno pod względem społecznym, jak i politycznym; pierwszy od stuleci papież, który nie pochodził z Włoch.

2013 – Papież Benedykt XVI rezygnuje z pełnienia urzędu, na jego miejsce zostaje wybrany Jorge Mario Bergoglio (Franciszek); pierwszy biskup Rzymu pochodzący z Ameryki Południowej.

Opr. Marcin Makowski

Podręczny słownik pojęć teologicznych

Od adwentu do zmartwychwstania

„Jeźdźcy Apokalipsy”, Albrecht Dürer, 1497–98 r.

Adwent – (łac. *adventus* – przybycie). Okres czterech niedziel radosnego przygotowania do uroczystości Bożego Narodzenia, początek roku liturgicznego. Jako adwent rozumiemy również paruzję, czyli powtórne przyjście Chrystusa. W obecnej formie wprowadzony przez papieża Grzegorza Wielkiego.

Anioł – (gr. *ángelos* – posłaniec). Niematerialne i rozumne duchy, posługujące jako posłańcy pomiędzy Bogiem a ludźmi. Oddają chwałę Najwyższemu i chronią jego transcendencji. Aniołowie stróżowie otaczają opieką jednostki, jak i całe narody.

Antychryst – (gr. *antichristos* – antypomazaniec). Duch mogący przyjąć formę materialną, stanowiący antytezę Chrystusa. Utożsamiany z bestią, człowiekiem grzechu i Szatanem. W różnych okresach historycznych określano jego mianem ważniejszych władców świeckich. Temat powszechny w myśli i literaturze rosyjskiej.

Apokalipsa – (gr. *apokalypsis* – odsłonięcie, ujawnienie). Bogaty w symbolikę opis proroctwa dotyczącego czasów ostatecznych (eschatologicznych). W Starym Testamencie jest to Księga Daniela, w Nowym – ostatnia księga autorstwa św. Jana Ewangelisty, spisa-

na na wyspie Patmos pomiędzy 95–100 r. Apokalipsę nazywano początkowo „Objawieniem”.

Apokryfy – (gr. *ápókryphos* – niezrozumiały, tajemniczy). Dzieła epoki Starego Testamentu (pseudoepigrafi) oraz wczesnochrześcijańskie, napisane w sposób analogiczny do Ksiąg biblijnych, ale niezaliczane przez Kościół do kanonu Pisma Świętego – przez co uznawane za nienatchnione.

Apostoł – (gr. *apostolos* – wysłannik). Chronologicznie określano tak pierwszych dwunastu uczniów Chrystusa, którzy dzięki wierze i mocy Ducha Świętego świadczili o jego bóstwie i zmartwychwstaniu. W szerszym znaczeniu byli nimi również Barnaba, Paweł, Jakub oraz każdy, kto pełni szczególne misje w Kościele. Papież nosi tytuł Apostoła Chrystusa.

Asceza – (gr. *askezis* – ćwiczenie, trening). Dobrowolne wyrzeczenie się czynności oddalających od zbawienia, w celu oczyszczenia się z grzechu i lepszego naśladowania Chrystusa. Początkowo utożsamiana z umartwieniem fizycznym, obecnie w chrześcijaństwie rozumiana jako dyscyplina wewnętrzna.

Apostazja – (gr. *apostasia* – odstąpienie). Dobrowolne, świadome i publiczne wyrzeczenie się wiary i przynależności do Kościoła. Apostata na mocy prawa kanonicznego nakłada na siebie ekskomunikę.

Beatyfikacja – (łac. *beatificare* – wyróżnienie). Uroczyste zatwierdzenie przez Stolicę Apostolską publicznego kultu o charakterze lokalnym w odniesieniu do zmarłego, u którego stwierdzono heroicność cnót. Początkowo beatyfikacje odbywały się spontanicznie we wspólnotach chrześcijańskich.

Biblia – (gr. *biblion* – księga). Pisma natchnione przez Boga, które stanowią podstawę wiary dla Żydów i chrześcijan. W jej skład wchodzi Stary oraz Nowy Testament.

Celibat – (łac. *caelebs* – bez żony). Dobrowolna rezygnacja z małżeństwa ze względu na motywacje religijne. W przypadku kapłanów i osób wiodących życie zakonne zobowiązanie celibatu wyraża się uroczystym ślubem. Celibat stał się w Kościele prawem powszechnym dopiero w XI w., za sprawą papieża Grzegorza VII.

Charyzmat – (gr. *chárisma* – łaska). Dary Ducha Świętego, które jako szczególne łaski nie są niezbędne do zbawienia, ale obdarzone nimi jednostki i grupy mogą się przyczynić do pełniejszego rozwoju Kościoła. W uproszczeniu – charakterystyczne rysy świętości poszczególnych osób.

Chrzest – (gr. *baptismós, křest* – zanurzenie, etymologia ogólnosłowiańska od imienia Chrystus). Pierwszy sakrament wtajemniczenia chrześcijańskiego, jeden z siedmiu sakramentów świętych, który włącza do wspólnoty Kościoła oraz uwalnia od grzechu pierwotnego. Chrztu mogą dostąpić dzieci oraz dorośli. Nie można go unieważnić nawet mocą apostazji.

Chrześcijaństwo – (łac. *Christianitas*). Monoteistyczna religia objawiona, która narodziła się w Palestynie w I w. n.e. za sprawą działalności Jezusa Chrystusa. Oparta jest na jego nauczaniu, spisany w ewangeliiach kanonicznych za sprawą uczniów – apostołów. Najliczniejsza religia na świecie, w której skład wchodzi ponad 41 tys. odłamów i wspólnot.

Cud – według XIII-wiecznej definicji Tomasza z Akwinu: „Mówi się, że coś jest cudem, kiedy dzieje się poza porządkiem wszelkiego stworzenia”. Wydarzenie niewytłumaczalne prawami natury, dziejące się za sprawą boskiej interwencji w dzieje. Niesie ze sobą przesłanie religijne, umacnia wiarę.

Czystciec – w nauce Kościoła katolickiego stan przejściowy, w którym człowiek zmarły w stanie łaski uświęcającej odpokutowuje winy grzechów ciężkich, których nie zdołał odpokutować za życia. W tym czasie jego dusza w oczekiwaniu na spotkanie z Bogiem dąży do osiągnięcia doskonałej miłości. Czystciec przestanie istnieć z chwilą Sądu Ostatecznego.

Dekalog – (gr. *dekalogos* – dziesięć słów). Dziesięć przykazań, które sam Bóg ofiarował Mojżeszowi na górze Synaj. Podstawowe normy etyczne i prawa wiary, którymi powinien kierować się każdy wyznawca judaizmu i chrześcijanin.

Diabeł – (gr. *diábolos* – oskarżyciel, przeciwnik). Termin, którym określa się przywódcę upadłych aniołów, sprzeciwiających się Bogu w kwestii służenia ludziom. Inaczej Lucyfer, Belzebub albo Szatan. Personifikacja zła, władca świata materialnego.

Dogmat – (gr. *dogma* – decyzja). W katolicyzmie prawda wiary, która nie podlega dyskusji. Fundament wiary, którego nie da się udowodnić naukowo. Twierdzenia Objawienia Bożego zawarte w Piśmie Świętym i Tradycji Apostolskiej.

Duch Święty – trzecia, obok Ojca i Syna, osoba Trójcy Świętej – jedyna w naturze i równa w osobowej godności. Dodaje człowiekowi sił i zdolności, umacnia Kościół. Jest Pocieszycielem posłanym apostołom jako pierwszy dar po zmartwychwstaniu Chrystusa. Bóstwo Ducha Świętego zostało ogłoszone jako dogmat na soborze konstantynopolańskim w 381 r.

Dusza – indywidualny i nieśmiertelny pierwiastek duchowy, posiadany przez każdego człowieka w jedności z jego ciałem. Dusza uzewnętrznia się w człowieku m.in. poprzez głos sumienia. W języku hebrajskim zwana tchnieniem życia.

Egzorcyzmy – (gr. *exorkismós* – zaprzysiężenie). Obrzęd liturgiczny zmierzający do wypędzania złych duchów z ludzi, zwierząt lub miejsc, opętanych albo nawiedzonych ich mocą. W Nowym Testamencie egzorcyzmów dokonywał Chrystus wraz z apostołami.

Ekskomunika – (łac. *excommunicatio* – wyłączenie ze wspólnoty). Wykluczenie z uczestnictwa w życiu Kościoła oraz przyjmowania sakramentów. Ekskomunikę zaciąga się mocą samego prawa (np. poprzez głoszenie herezji) albo nakładana jest przez sąd kościelny lub odpowiednią władzę.

Ekumenizm – (gr. *oikumene* – zamieszkała ziemia). Ruch w obrębie chrześcijaństwa skupiający całość działań duszpasterskich i teologicznych zmierzających do odbudowy pierwotnej jedności Kościoła. Głównym reprezentantem ruchu ekumenicznego jest Światowa Rada Kościołów.

Eucharystia – (gr. *eucharistía* – dziękczynienie). Najważniejszy z sakramentów Kościoła ustanowiony przez Chrystusa podczas Ostatniej Wieczerzy. Z Jego woli uczta ta, podczas której wino przemienia się w krew, a chleb w ciało Chrystusa, sprawowana jest przez chrześcijan na całym świecie. Uobecnia Nowe Przymierze.

Ewangelia – (gr. *euangelion* – dobra nowina). Głoszenie przesłania o zbawieniu i Królestwie Bożym. W dosłownym znaczeniu cztery księgi Nowego Testamentu (Ewangelie Mateusza, Marka, Łukasza i Jana). Pierwsze trzy określa się mianem synoptycznych (gr. *synopsis* – podobne), ponieważ są do siebie zbliżone.

Grzech – każdy świadomie i indywidualnie podjęty akt sprzeciwu wobec woli Bożej, który chrześcijaństwo definiuje jako odrzucenie jego miłości. Grzeszyć można za pomocą myśli, słowa lub czynu. Wśród grzechów wyróżnia się lekkie i ciężkie oraz wołające o pomstę do nieba. Z pojęciem grzechu pierwotnego (sprzeciwieniu się planu Bożemu) wiąże się geneza wygnania Adama i Ewy z raju.

Herezja – (gr. *hairesis* – wybór). Początkowo mianem heretyckich definiowano ruchy, które poprzez trwanie z uporem w błędach w wierze utrzymywały rozłam w Kościele. Z czasem herezją zaczęto nazywać indywidualne i świadome odstępstwo od doktryny oraz głoszenie swoich poglądów publicznie.

Ikona – (gr. *eikón* – wizerunek). Obraz bez zastosowanej perspektywy, wywodzący się z kultury bizantyjskiej, przedstawiający świętych bądź Chrystusa. Tworzenie ikony, której się nie maluje, lecz pisze, traktowane jest jak czynność religijna. W VII i VIII w. rozgorzał wieloletni spór między zwolennikami (ikonodulami) i przeciwnikami ikon (ikonoklastami), zakończony na synodzie konstantynopolańskim (843 r.), który przywrócił kult ikon.

Inkwizycja – (łac. *Inquisitio* – śledztwo). Trybunał kościelno-państwowy, który śledził, wykrywał i karał heretyków oraz osoby uprawiające zabobony i magię. Upowszechniła się w XII i XIII w. za czasów Innocentego III, w XV w. ustanowiono natomiast cieszącą się złą sławą hiszpańską inkwizycję, ścigającą konwertytów z islamu i judaizmu. Pozostałością po inkwizycji było Święte Oficjum, przekształcone współcześnie w Kongregację ds. Nauki Wiary.

Kanonizacja – oficjalne i uroczyste ogłoszenie przez Kościół świętości danej osoby, która musi być zmarła i wcześniej beatyfikowana. Na podstawie procesu kanonizacyjnego stwierdza się, że kanonizowana osoba swoim życiem zasłużyła na zbawienie, przez co można się do niej modlić oraz oddawać publiczną cześć.

„Diabeł prezentujący św. Augustynowi księgę przywar”, Michael Pacher, II poł. XV w.

Kapłan – (łac. *praepositus* – zarządzający kaplicą). W chrześcijaństwie osoba, która po święceniach kapłańskich spełnia w imieniu wspólnoty funkcje kultowe i rytualne. Pełni ona rolę namaszczonego pośrednika między ludźmi a Chrystusem, który w Liście do Hebrajczyków nazwany został najwyższym arcykapłanem.

Katolicyzm – (gr. *katholikos* – powszechność). Rozciągająca się na cały świat jedność w wierze i sposobie życia, utożsamiana z nauczaniem Kościoła rzymskokatolickiego i Stolicy Apostolskiej. Najliczniejsze z wyznań chrześcijańskich. Do katolicykości, w sensie powszechności wiary, odwołuje się także Kościół anglikański i prawosławny.

Konklawe – (łac. *conclave* – pod kluczem). Zgromadzenie kardynałów Kościoła katolickiego, którzy nie przekroczyli 80. roku życia. Zebrane w celu wybrania spośród siebie nowego papieża.

Kościół – (gr. *Kyriakós oikos* – dom Pana). Termin rozumiany w dwóch znaczeniach. Pisany małą literą odnosi się do budynku, w którym odbywa się kult chrześcijański. Pisany dużą – oznacza wspólnotę założoną przez Jezusa Chrystusa, tj. wszystkich ochrzczonych Kościołów lokalnych, pod przewodnictwem Kościoła rzymskiego.

Krucjaty – wyprawy militarne na przełomie XI–XIII w., organizowane przez chrześcijan zachodnich, głównie w celu odbicia z rąk muzułmanów Ziemi Świętej. Tradycyjnie wyróżnia się pięć wielkich krucjat, które z biegiem czasu motywacje religijne zaczęły łączyć z ekonomią i polityką.

Krzyż – (z łac. *crux*, po przemianach fonetycznych przez starożytne *kriż*). Rzymskie narzędzie tortur, na którym męczeńską śmierć poniósł Jezus Chrystus. Najważniejszy z symboli chrześcijańskich, utożsamiany ze zbawieniem – obecny podczas całej liturgii, którą rozpoczyna i kończy znak krzyża.

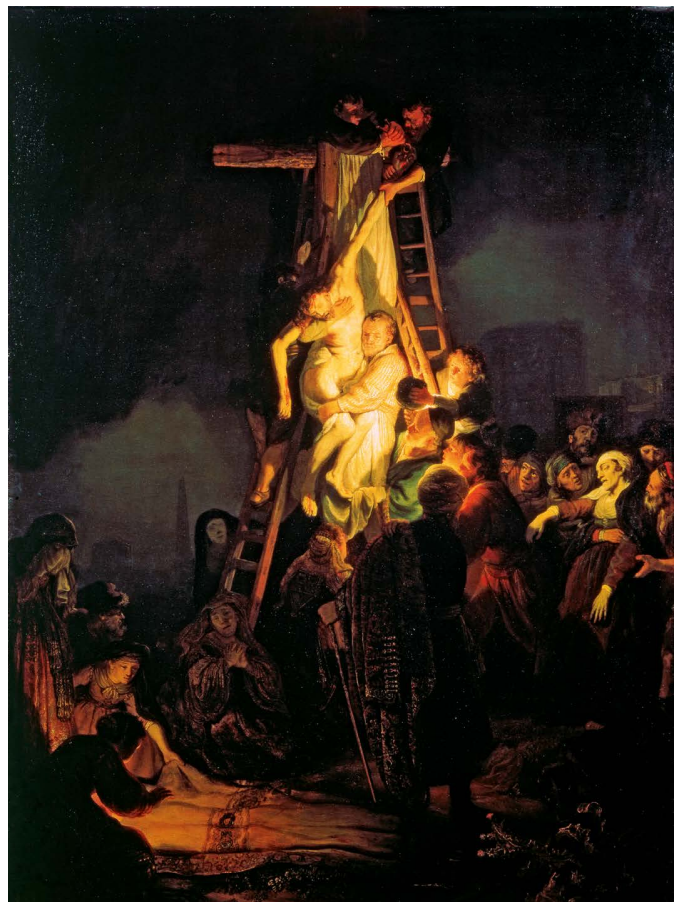
Liturgia – (gr. *leitourgia* – posługa publiczna). W chrześcijaństwie publiczna forma sprawowania kultu religijnego według z góry określonych czynności sakralnych. W katolicyzmie oznacza oficjalny kult sprawowany przez kapłanów przy udziale wiernych, tzn. liturgię sakramentów, mszę św. oraz liturgię godzin. Termin zaczerpnięty z Kościoła bizantyjskiego i przyjęty na Zachodzie w XVI w., gdzie wcześniej używano terminu *Divina Officia* (łac. *zajęcia Boże*).

Mistyka – (gr. *mystikos* – zamykać oczy). Osobiste i szczególne zjednoczenie z Bogiem w życiu doczesnym, osiągnięte przez długotrwałe duchowe przygotowania (np. kontemplację i ascezę). Mistykom zazwyczaj towarzyszą przeróżne fenomeny, takie jak kontakt z istotami duchowymi, ekstaza, dar prorokowania. Według definicji Bonawentury z Bagnoregio mistyka to „poznanie Boga poprzez osobiste doświadczenie”, różniące się od dociekań teologicznych i filozoficznych.

Objawienie – w katolicyzmie jest to spotkanie z Bogiem w osobie Jezusa Chrystusa, który ujawnił wobec wybranych plany swojej zbawczej woli. Następnie poprzez pierwszych uczniów Objawienie zostało przekazane całemu światu, aby mógł się on stać wspólnotą Dzieci Bożych. Termin różnorożnie rozumiany w samym chrześcijaństwie.

Ojcowie Kościoła – tytuł nadany przez Kościół katolicki teologom, filozofom i pisarzom wczesnochrześcijańskim, którzy wnieśli znaczący wkład w rozwój doktryny wiary. Do najsłynniejszych należą m.in. św. Augustyn, Pseudo-Dionizy Areopagita, Boecjusz czy Izydor z Sewilli.

Papież – (gr. *pappas* – ojciec). Głowa Kościoła katolickiego, wikariusz Chrystusa na Ziemi, wybierany na konklawe przez zgromadzenie kardynałów. Pierwotnie na Zachodzie tytuł ten stosowano

„Zdjęcie z krzyża”, Rembrandt Harmenszoon van Rijn, 1634 r.

na określenie wybitnych biskupów, ale od XI stulecia został on zastrzeżony dla biskupa Rzymu.

Paruzja – (gr. *parousia* – przyjsie). Powtórne przyjsie na świat Jezusa Chrystusa, utożsamiane z końcem czasów i Sądem Ostatecznym.

Piećko – stan wiecznego potępienia duszy, która traci kontakt z Bogiem. Do piekła można trafić ze względu na dobrowolne i uporczywe trwanie w grzechu, odrzucenie miłości Boga i miłości do bliźniego. W teologii wyróżnia się dwa rodzaje piekła; *poena damni* – ból utraty kontaktu z Bogiem, oraz *poena sensu* – zmysłowe cierpienie powodowane ogniem piekielnym. Nie jest znana liczba potępionych, niektórzy teolodzy w związku z tym formułowali tezę, że piećko istnieje, ale ze względu na miłosierdzie Boga może być puste.

Prorok – osoba będąca w wyjątkowym kontakcie z Bogiem, który komunikując się z nią za pośrednictwem wizji lub aniołów, przekazuje swoją wolę względem ludzi i świata. Święci posiadający dar prorokowania obecni są wielokrotnie na kartach Biblii, wieszcząc wydarzenia, które mają nadejść, w tym przede wszystkim zbawczą misję Chrystusa. Do najważniejszych proroków Starego Testamentu zalicza się Izajasza, Jeremiasza, Ezechiela i Daniela. W Nowym są to Jan Chrzciciel, Apostoł Jan, Apostoł Paweł oraz Agabos.

Raj (Eden) – (hebr. *Gan Eden* – bogactwo, ogród rozkoszy, z akad. *edinu* - step). Raj utożsamiany jest w Septuagincie jako ogród Eden, z którego Adam i Ewa zostali wygnani przez Boga po sprzeniewierzeniu się Jego woli (grzech pierworodny). W Ewangelii Łukasza raj oznacza również miejsce pobytu błogosławionych po śmierci. Chrystus obiecuje życie w raju Bożym, gdzie błogosławieni będą jeść z drzewa życia, „a mieszkań jest wiele”.

Reformacja, kontrreformacja – (łac. *reformatio* – odnowa). Ruch religijno-społeczny, zapoczątkowany przez Marcina Lutra w XVI w., mający na celu przeprowadzenie gruntownej reformy instytucji papieżstwa oraz samego Kościoła rzymskiego, który targany był licznymi skandalami (np. handel odpustami). Jego konsekwencją było powstanie nowych odłamów chrześcijaństwa: luteranizmu, kalwinizmu i anglikanizmu. W kontrze do tych działań powstał ruch kontrreformatorski, za którego kulminację uznaje się sobór trydencki (1545–63), zmierzający do odnowy Kościoła.

Relikwie – (łac. *reliquiae* – szczątki, pozostałości). Szczątki ciał oraz przedmioty bezpośrednio związane z życiem świętych katolickich. Od wieków otaczane były szczególną czcią, urządzano pielgrzymki do grobów świętych. Handel (często fałszywymi) relikwiami należał do nadużyć, którym uwagę poświęcił sobór trydencki w XVI w.

Sakrament – (łac. *sacramentum* – zobowiązanie). Widzialny znak działalności łaski Bożej ustanowiony przez Chrystusa. Katolicyzm i prawosławie wyróżniają siedem sakramentów: chrzest, Eucharystię, bierzmowanie, małżeństwo, kapłaństwo, namaszczenie chorych i pokutę. Sakramenty działają mocą samego sprawowania, nie zależą od predyspozycji moralnej tak sprawującego, jak i przyjmującego sakrament.

Sąd Ostateczny – podczas powtórnego przyjścia Chrystusa na świat będzie to sprawiedliwy sąd nad wszystkimi rozumnymi istotami.

Schizma – (gr. *skhízō* – ozłamać). Podział w Kościele powstały na skutek wyłamania się części wiernych, którzy nie zgadzają się z kościelnym autorytetem, ustrojem i praworządnością. Najważniejsza ze schizm miała miejsce w 1054 r., kiedy chrześcijaństwo ostatecznie podzieliło się na katolicki Zachód i prawosławny Wschód.

Scholastyka – (łac. *scholasticus* – szkolny). Początkowo termin oznaczał metodę uprawiania filozofii i teologii na uniwersytetach średniowiecznych, polegającą na rozumowym dociekaniu prawd wiary poprzez lekturę tekstu, dyskusję i wyciąganie wniosków. Z czasem poprzez nadmiar formalizmów i oderwanie od empirii scholastyka kojarzona była pejoratywnie i utraciła swoje znaczenie.

Sekularyzacja – (łac. *saeculum* – przemiana duchowego w świeckie). Proces historyczny lub społeczny, który wyłączał spod kuratel Kościoła oraz celów sakralnych daną przestrzeń społeczną lub materialną. Np. sekularyzacja państwa francuskiego po Wielkiej Rewolucji, zamienianie kościołów na budynki użyteczności publicznej.

Septuaginta – (łac. – siedemdziesiąt). Nazwa nadana pierwszemu greckiemu tłumaczeniu hebrajskiej Biblii, dokonaneemu przez siedemdziesięciu greckich autorów.

Sobór powszechny – w Kościele katolickim główne spotkanie biskupów z całego świata w celu ustanowienia praw kościelnych. Sobór odbywa się pod przewodnictwem papieża, jest on wyznacznikiem zmian w Kościele na płaszczyźnie moralności, liturgii i rozumienia wiary.

Spowiedź – sakrament pokuty, w którym penitent wyznaje swoje grzechy przed kapłanem udzielającym rozgrzeszenia w imię Jezusa Chrystusa. Każdy katolik ma obowiązek przynajmniej raz do roku uczestniczyć w sakramencie spowiedzi, do której powinien się przygotować poprzez rachunek sumienia oraz odbyć pokutę.

Święty – terminem tym określa się osobę kanonizowaną przez Kościół, która poprzez heroiczną wiarę dostąpiła nagrody życia wiecznego. Chrześcijaństwo uczy, że każdy człowiek w swoim życiu powołany jest do świętości.

Teologia – (gr. *theos, logos* – nauka o Bogu). Nauka, która korzystając z właściwych dla siebie metod dociekania rozumowego, stara się pojąć i interpretować nadprzyrodzoną rzeczywistość relacji Boga z człowiekiem. Klasycznie teologie rozumie się jako *fides auaerens intellectum* (łac. wiara szukająca zrozumienia).

Trójca Święta – jedna z największych tajemnic i dogmatów wiary chrześcijańskiej. Oznacza, że Bóg jest jeden, ale w trzech osobach: Boga Ojca, Syna Bożego i Ducha Świętego. Choć są jednym bytem, Osoby Boskie różnią się między sobą relacjami pochodzenia.

Transcendencja – (łac. *transcendens* – przekraczanie). Odrębność Boga, który swoim istnieniem wykracza poza świat i wszystko, co stworzone. W związku ze swoją transcendencją Bóg nie może być utożsamiany ze światem i naturą.

Triduum paschalne – (łac. – trzy dni). Trzydniowe uroczyste obchody Paschy – okresu, w którym chrześcijanie upamięniają mękę, śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa. W skład Triduum wchodzi Wielki Czwartek, Wielki Piątek oraz Wigilia Paschalna, zwana Wielkanocą. Wielkanoc stanowi najważniejsze święto Kościoła katolickiego.

Wulgata – (łac. *versio vulgata* – popularny). Oficjalne łacińskie tłumaczenie tekstu Pisma Świętego z hebrajskiego i greki dokonane przez św. Hieronima w latach 382–406 na polecenie papieża Damazego I.

Zbawienie – szczególny stan i łaska, za sprawą której Bóg przez Jezusa Chrystusa przywraca człowieka ze stanu grzechu do jedności z sobą i życia wiecznego.

Zmartwychwstanie – rozumiane dosłownie, jest to powstanie z martwych Jezusa Chrystusa po trzech dniach od ukrzyżowania. Akt ten rozumie się jako ostateczne pokonanie śmierci. W szerokim znaczeniu zmartwychwstanie to życie wieczne dane mocą Bożą całej istocie ludzkiej (ciału i duszy), do czego powołany jest każdy człowiek.

OPR. MARCIN MAKOWSKI

„Chrystus uwieleniony w niebie”, Fra Angelico (Jan z Fiesole), ok. 1423 r.

Żyd i żyd

Zgodnie z regułami języka polskiego słowa określające wyznawców jakiegokolwiek religii piszemy małą literą, np. chrześcijanin, muzułmanin, protestant – i żyd, na określenie wyznawcy religii możeszowej, judaizmu. Natomiast członków społeczności, narodu – dużą literą, np. Polak, Niemiec, Ukrainiec – i Żyd, na określenie członka narodu żydowskiego. Pamiętając o tym, ujednoliciłszy jednak pisownię słowa Żyd, gdyż nie zawsze jest jasne, szczególnie w epoce nowożytnej (wykształcenie się pojęcia narodu, sekularyzacja itp.), w jakim znaczeniu jest ono używane. Małą literą zostawiamy w cytatach z dokumentów, gdy taka została użyta (nie dotyczy to tłumaczeń).

Prolog: Wiatr odnowy

Niewątpliwie było to najważniejsze wydarzenie w życiu Kościoła katolickiego w XX stuleciu. Dyskusje dotyczące znaczenia, interpretacji i aktualności II Soboru Watykańskiego są wciąż żywe – i nic nie wskazuje, aby miały się szybko zakończyć.

ZBIGNIEW NOSOWSKI

Wbrew doradcom. A przecież mogło być zupełnie inaczej. Gdy 77-letni patriarcha Wenecji kard. Angelo Roncalli obejmował – jako Jan XXIII – urząd papieski w 1958 r., nic nie zapowiadało, że zainicjuje on wielką odnowę Kościoła. A tymczasem to właśnie on – wbrew wielu swoim doradcom – najpierw zapowiedział zwołanie ogólnościowego spotkania biskupów katolickich, a następnie nadał pracom soboru kierunek i dynamikę, których już nie dało się powstrzymać.

Cudowna wiosna uwspółcześnienia. Można sporządzić o tym wydarzeniu suchą notatkę encyklopedyczną. Mówiłaby ona, że był to 21. sobór powszechny, czyli spotkanie biskupów całego Kościoła katolickiego, którzy obradowali w latach 1962–65 w Watykanie (art. s. 14). Celem II Soboru Watykańskiego było dostosowanie Kościoła katolickiego do zmienionych wymagań czasów współczesnych, co wyrażało włoskie hasło *aggiornamento* (udziśnienie, uwspółcześnienie). Sobór ogłosił 16 dokumentów: konstytucji, dekretów i deklaracji. Są to dokumenty o charakterze

doktrynalnym i duszpasterskim. Opisują one w nowy sposób tożsamość Kościoła rzymskokatolickiego, jego stosunek do innych wyznań chrześcijańskich, innych religii oraz współczesnego świata, a także XX-wieczne rozumienie misji Kościoła.

Dokumenty te są sformułowane precyzyjnym, wyważonym językiem teologicznym. Osobom postronnym trudno je po 50 latach uznać za porywającą lekturę. Na czym więc polegał niezwykle fenomen tego soboru? Wszak ten zjazd biskupów pobudził duchowo i intelektualnie setki tysięcy ludzi (nie tylko katolików!) na całym świecie. Po latach Jan Paweł II nazwał sobór cudowną wiosną, jaką Bóg zesłał Kościołowi pod koniec drugiego tysiąclecia. Dlaczego? Na to pytanie nie da się już odpowiedzieć encyklopedycznie.

Prorocy nieszczęścia i prorocy nadziei. Sobory zazwyczaj są zwoływane w momentach kryzysowych historii Kościoła. Podejmując decyzję w sprawie kolejnego, papież Jan XXIII wykazał się głęboką, przenikliwą intuicją. Niejako wyprzedził czasy. Koniec bowiem lat 50.

Ojcowie soborowi
w Bazylice
św. Piotra w Rzymie

